

СУДОВА ПРАКТИКА РОЗГЛЯДУ СПОРІВ ІЗ КОЛЕКТОРАМИ

JUDICIAL PRACTICE OF COLLECTOR DISPUTE CONSIDERATION

Яременко В.С., студентка магістратури

*Навчально-науковий інститут права
Університету державної фіскальної служби України*

Дяченко С.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Університет державної фіскальної служби України

Стаття присвячена комплексному аналізу та дослідженню судової практики розгляду спорів з колекторами. Автори підкреслили суттєву проблему – прогалину у законодавстві України, а саме відсутність правового регулювання правового статусу колекторів, їх діяльності, тому було зазначено перелік нормативно-правових актів, які дотично регулюють діяльність колекторських компаній.

Автори даної наукової роботи за допомогою аналітичного методу розглянули «зразкову» судову справу, у якій представлено спір з колекторами. За даною судовою справою було досліджено рішення усіх судових інстанцій. У статті автори систематизували основні тези суддів, які стануть у нагоді як практикуючому юристу так і пересічному громадянину без юридичної освіти. У даній роботі було виокремлено основні аспекти, які допоможуть боржникам у боротьбі з колекторами.

У статті було з'ясовано два основних способи, за якими в Україні передають кредитну справу (справу із заборгованістю) від фінансової установи (кредитора) до колекторів. Визначено, що такими способами є укладання договорів факторингу та цесії. Відповідно до судової практики, авторами було з'ясовано основні порушення з боку так званих «колекторів». Надано висновки, що такими порушеннями є недотримання норм матеріального права пов'язаних із укладанням договорів відступлення права вимоги (договорів цесії та факторингу), а саме, укладення нікчемних правочинів з метою стягнення додаткових коштів з боржників, та порушення строків пред'явлення до виконання зобов'язання, а, відтак – пропущення строків позовної давності звернення до суду.

Для надання відповідних висновків та рекомендацій також було застосовано дослідницький метод, який полягав у комплексному застосуванні судової практики та теоретичного підґрунтя, яке базувалося на нормах закону. Автори також застосували порівняльний метод, який виражався у зіставленні істотних умов договору факторингу та цесії, так як відповідність укладання даних договорів чинному законодавству є ключовим та одним із основних елементів для боротьби із колекторами. Також автори зосередили увагу на особливій значущості строку позовної давності при розгляді спорів з колекторами у суді.

В результаті даної наукової роботи авторами було виділено основні напрямки захисту прав боржників у суді.

Ключові слова: колекторство, колекторська компанія, факторинг, цесія, боржник, кредитор, заборгованість, нікчемний договір, уданий договір, суброгація.

The article is devoted to complex analysis and research case law for the settlement of disputes with collectors. The authors emphasized a significant problem - a loophole in the legislation of Ukraine, namely the lack of legal regulation of the legal status of collectors, their activities, so the list of legal acts regulating the activity of collection companies was noted.

The authors of this scientific work, using the analytical method, considered the "exemplary" court case in which the dispute with the collectors. This court case examined the decisions of all courts. In the article, the authors systematized the main points of the judges, which will be useful for both practicing lawyer and average citizen without legal education. In this paper, the main aspects that will help debtors in the fight against collectors have been highlighted.

The article identifies two main ways in which Ukraine transfers credit (debt) business from a financial institution (lender) to collectors. It is determined that such ways are the conclusion of factoring and assignment contracts. According to the jurisprudence, the authors have identified major violations by so-called "collectors". It is concluded that such violations are non-observance of substantive law related to the conclusion of the assignment of the right of claim (cession and factoring contracts), namely, the conclusion of worthless transactions in order to collect additional funds from the debtors, and violation of the deadline for presentation of obligations and, consequently, the omission of the limitation period of the appeal to court.

A research method was also used to provide relevant conclusions and recommendations, which consisted of a comprehensive application of case law and a theoretical basis based on the rules of law. The authors also applied the comparative method, which was expressed in the comparison of the essential terms of the factoring contract and the cession, since the compliance of the conclusion of these contracts with the current legislation is a key and one of the main elements for combating collectors. The authors also focused on the particular importance of the limitation period when considering disputes with collectors in court.

As a result of this scientific work, the authors identified the main areas of protection of the rights of debtors in court.

Key words: collecting, collecting company, factoring, assignment, debtor, creditor, debt, void contract, apparent contract, subrogation.

Мета цієї статті полягає в дослідженні судової практики розгляду спорів з колекторами. Основне завдання статті – проаналізувати судову практику у боротьбі з колекторами та визначити основні напрями захисту прав боржників при розгляді справ у суді.

Постановка проблеми. За останні роки світова фінансова криза наклала свій відбиток на кредитно-фінансову сферу України. Кризові явища призвели до зростання заборгованості фізичних та юридичних осіб перед кредиторами. А як відомо ще з основ економіки – попит породжує пропозицію, тому для задоволення попиту (виконати цивільно-правові зобов'язання боржників перед кредиторами) активізувались так звані «колектори».

Саме у даному моменті і виникає основна проблема, адже на законодавчому рівні не визначено правовий статус колекторів, не врегульовано їх діяльність та компе-

тенцію, а тому прогалина у даному моменті в законодавстві вимагає і посиленого захисту прав боржників перед колекторами. Тому є досить актуальним дослідження саме практичної сторони боротьби з колекторами, вираженої у судовій практиці розгляду спорів з колекторами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Повноцінних досліджень, які б стосувалися саме судової практики розгляду спорів з колекторами на даний момент немає. Проте дослідженнями, які присвячені або в певних моментах стосуються колекторської діяльності, займалися такі вчені як Т. В. Філіпенко, В. В. Філатов, Д. М. Іванович, Д. Д. Полагин, А. О. Кікена. Дану тему опосередковано підіймала у своїй праці «Правове регулювання діяльності колекторських компаній в Україні» [1] О. В. Двірська, проте авторка велику увагу приділила саме вивченню правового регулювання як вітчизняного так і зарубіжного

досвіду колекторської діяльності, при цьому не досліджуючи саме судову практику розгляду спорів з колекторами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як можна спостерігати, в останні роки в Україні активізувалась діяльність колекторських компаній. Проте задля ефективного захисту прав боржників у боротьбі з колекторами необхідно розуміти хто такі колектори взагалі. В законодавстві України на даний момент існує велика прогалина, адже правовий статус даних суб'єктів на нормативному рівні не закріплений.

Відповідно до доктринальних визначень, колекторство – це конвеєрне стягнення великої кількості переважно однотипних (однакова кількість однотипних документів, які підтверджують борг і різняться лише персональними даними позичальника) та безперечних боргів (немає про що сперечатися з боржником: останній повинен повернути гроші і сплатити нараховані відсотки та санкції) [2, с. 31].

Оскільки сьогодні в Україні немає закону про колекторську діяльність, то окремі аспекти функціонування колекторських компаній додатково регулюються Цивільним кодексом України [3], Кримінальним кодексом України [4], законами «Про виконавче провадження» [5], «Про захист персональних даних» [6].

На сьогодні існують колекторські та юридичні компанії зі збору боргів, принципової відмінності між якими немає. Усе залежить від методів і технологій стягнення, які використовує компанія. При цьому колектори-фахівці зі стягнення боргів – це не обов'язково юристи, ними можуть бути люди будь-яких професій. Основне їхнє завдання – повернення боргу.

Сама колекторська діяльність включає як досудові дії з повернення боргу (збір інформації про боржників, які уникають повернення заборгованості, їхній майновий стан, нагадування боржникам про їхні заборгованості та попередження про можливі наслідки невиконання боргових зобов'язань), так і участь від кредитора (колектора) в судовому та виконавчому провадженні, контроль над погашенням боргових зобов'язань тощо.

В Україні передати кредитну справу від фінансової установи (кредитора) до колекторів можна двома способами: за договором цесії або договором факторингу. Передача за договором факторингу здійснюється за підставі права вимоги не тільки щодо наявної заборгованості, а й майбутніх нарахувань. Натомість договір цесії враховує тільки наявну заборгованість на дату передачі [7]. Дослідження процедур діяльності колекторів в Україні свідчить, що більш популярною є практика роботи колекторських компаній на умовах договору факторингу.

Колекторні компанії стягають, як правило, безперечно заборгованість (підтвержену необхідними документами) шляхом здійснення послідовних дій зі збору боргів. Це, як правило: 1) попередня робота колекторського центру: СМС, інформування боржників; 2) надсилання листів-повідомлень боржникам, які не відгукнулися на телефонні дзвінки; 3) виїзд за адресою й особисте інформування боржника; 4) пошук боржників, що переховуються, збір додаткової інформації про них; 5) судові стягнення [7].

На нашу думку, саме вивчення судової практики яка склалась в процесі розгляду судами спорів пов'язаних з діяльністю колекторських компаній дасть змогу реально оцінити та підготувати практичні рекомендації, які дадуть змогу належно та професійно захищати інтереси боржників від незаконних посягань з боку колекторських компаній.

Так, аналізуючи практику господарських судів всіх ланок з розгляду справ пов'язаних з переуступками боргових зобов'язань, нас зацікавила правова позиція судів у справі за участю товариства «Колекторська компанія» та фізичними особами-підприємцями особа 1 та особа 2, з якими були укладені договори про надання фінансових послуг факторингу [8, 9, 10, 11].

Предметом договорів про надання фінансових послуг факторингу, є передання фізичними особами-підприємцями особа 1 та особа 2 до товариства «Колекторська компанія» прав майнових вимог до страхового товариства з додатковою відповідальністю у зобов'язаннях, які виникли в результаті завдання шкоди при дорожньо-транспортних пригодах.

У свою чергу фізичні особи-підприємці особа 1 та особа 2 заключили ряд договорів цесії з фізичними особами, постраждалими у ДТП. Дані договори містили ознаки нікчемних правочинів з огляду на нижчезазначене.

Нікчемним правочином є правочин, вчинення якого не породжує передбачених законом правових наслідків у зв'язку із протиправністю або іншими недоліками юридичного характеру, незалежно від пред'явлення позову про визнання його недійсним. Нікчемний правочин є недійсним незалежно від визнання його таким і від бажання сторін [12, с. 44].

Визначають такі ознаки нікчемного правочину:

1) нікчемний правочин є недійсним тільки у випадках, передбачених законом. Відповідно до ч. 2 ст. 215 ЦК України правочин є нікчемним, якщо його недійсність встановлена законом. У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається, тому сторони не вправі вимагати одна від одної його виконання [3];

2) правочин є нікчемним з моменту його вчинення незалежно від пред'явлення позову про визнання його недійсним і бажання сторін. Бажання сторін про визнання його дійсним до уваги не беруться, так як такий правочин суперечить нормам закону [3];

3) нікчемний правочин не породжує правові наслідки, які притаманні правочинам даного виду. Сторони не досягнуть бажаного результату внаслідок вчинення нікчемного правочину, такий договір не породжує прав та обов'язків [3];

4) нікчемний правочин породжує лише наслідки, які пов'язані з його недійсністю. Такими наслідками будуть поновлення сторін у початковому становищі (двостороння реституція) та відшкодування збитків або моральної шкоди, завданих другій стороні або третій особі внаслідок його вчинення [3].

Крім того, судовими органами вірно зазначено, що при розгляді спірних правовідносин пов'язаних з договорами цесії виходить з того, що метою договору цесії є:

1) передача права вимоги до боржника від одного кредитора до іншого кредитора без набуття додаткового доходу жодним із кредиторів;

2) уступка права вимоги має здійснюватися у повному обсязі від отриманої суми боргу, без-будь яких дисконтів та премій за стягнення з боржника грошових зобов'язань. В свою чергу договір факторингу передбачає обов'язковість платності за відступлення права грошової вимоги, та мету отримання додаткового доходу (Вищий господарський суд справа № 35/395-10) [3, 8, 9, 10].

Разом з тим, з договорів цесії, які були подані до матеріалів справи вбачалось, що в них передбачена саме сплата лише частки суми цесіонарієм на адресу цедента.

Порівнюючи п. 1.3 та п. 2.1 кожного з наданих договорів, суди дійшли висновку, що виплати страхового відшкодування веде до набуття додаткового доходу, що підтверджується значно більшими сумами грошових вимог, ніж фактичною сумою виплаченою попередніми кредиторами (ФОПи та постраждали внаслідок ДТП 89 фізичних осіб) за відступлення права вимоги боргу.

Досліджуючи договори факторингу, які були надані до матеріалів справи судами встановлено, що відповідно до частини першої статті 1077 ЦК України за договором факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другій стороні (клієнта) за плату (у будь-який передбачений договором

спосіб), а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) [3, 8, 9, 10].

За змістом статті 1079 ЦК України, сторонами у договорі факторингу є фактор і клієнт. Клієнтом у договорі факторингу може бути фізична або юридична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності. Фактором може бути банк або інша фінансова установа, яка відповідно до закону має право здійснювати факторингові операції [3].

Відмежування вказаного договору від інших подібних договорів, зокрема договір цесії, визначає необхідність застосування спеціальних вимог законодавства, в тому числі відносно осіб, які можуть виступати фактором.

Відповідно до пункту 1 частини 1 статті 512 ЦК України кредитор у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок передання ним своїх прав іншій особі за правочином (відступлення права вимоги).

Відступлення права вимоги за суттю означає договірну передачу зобов'язальних вимог первісного кредитора новому кредитору. Відступлення права вимоги відбувається шляхом укладення договору між первісним кредитором та новим кредитором.

До нового кредитора переходять права первісного кредитора у зобов'язанні в обсязі і на умовах, що існували на момент переходу цих прав, якщо інше не встановлено договором або законом (частина перша статті 514 ЦК України) [3, 8, 9, 10].

Пунктом 1 Положення «Про віднесення операцій з фінансовими активами до фінансових послуг та внесення змін до розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 03 квітня 2009 року № 231», затвердженого розпорядженням Нацкомфінпослуг № 352 від 06.02.2014, визначено, що до фінансової послуги факторингу віднесено сукупність таких операцій з фінансовими активами (крім цінних паперів та похідних цінних паперів): фінансування клієнтів - суб'єктів господарювання, які уклали договір, з якого впливає право грошової вимоги; набуття відступленого права грошової вимоги, у тому числі права вимоги, яке виникне в майбутньому, до боржників-суб'єктів господарювання за договором, на якому базується таке відступлення; отримання плати за користування грошовими коштами, наданими у розпорядження клієнта, у тому числі шляхом дисконтування суми боргу, розподілу відсотків, винагороди, якщо інший спосіб оплати не передбачено договором, на якому базується відступлення [13].

Так, суди дійшли висновку, що фактично фізичні особи-підприємці: особа 1 та особа 2 заключили договори цесії з фізичними особами, постраждалими у ДТП у вигляді удаваного правочину.

Слід зазначити те, що при укладенні удаваного правочину сторони мають намір своїми діями досягнути такого правового результату, який не є за законом наслідком даного волевиявлення, а намагаються досягнути іншого правового результату, про який вони фактично домовились. Отже, удаваним є правочин, який вчинено сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили (ч. 1 ст. 235 ЦК України). Удаваний правочин схожий з фіктивним, передусім тим, що він не породжує ніяких правових наслідків. Але відмінність його від фіктив-

ного в тому, що за удаваним правочином прикритий інший правочин, який сторони бажали вчинити. Тому необхідно розрізняти правочин, яким приховують (удаваний правочин) та правочин, який приховують [3].

ЦК України не вказує, до яких недійсних правочинів відноситься удаваний правочин: нікчемних чи заперечних. Закон (ч. 2 ст. 235 ЦК України) [3] лише встановлює таке правило: якщо буде встановлено, що правочин був вчинений сторонами для приховання іншого правочину, який вони насправді вчинили, відносини сторін регулюються правилами щодо правочину, який сторони насправді вчинили. Проте удаваний правочин є нікчемним (абсолютно недійсним) вже тому, що обидві сторони знають, що їх волевиявлення не обов'язкові і не відповідають їх дійсній волі. Удаваний правочин ні за яких обставин не може породити цивільні права та обов'язки, оскільки виражена у ньому воля не відповідає волевиявленню сторін, лише при єдності яких можна стверджувати про те, що насправді вчинений правочин.

Тому можна зауважити, що суд у даній справі захистив основні права боржника перед колекторами, особливо ґрунтуючись на принципі верховенства права [14, с. 73].

Додатково, слід зазначити, що так звані «колектори» часто подають позови до боржників з порушенням строків позовної давності, які, на їхню думку, повинні обчислюються з моменту переходу до них права вимоги (укладання договору переуступки).

Так, в справі № 910/29337/15 [8] судом влучно зазначено, що вимоги товариства не підлягають до задоволення у зв'язку з пропущенням терміну позовної давності, який при суброгації (перехід права вимоги від страховальника до страховика), починається з моменту виникнення страхового випадку ч. 1 ст. 1191 ЦК України та статті 38 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» [3, 8].

Висновки. Тому підсумовуючи увесь вищевикладений матеріал, необхідно зробити висновок. У законодавстві України не закріплено поняття та правовий статус суб'єктів колекторської діяльності, проте з огляду на судову практику необхідно зазначити, що основною ознакою таких компаній є те, що вони працюють за таким механізмом: укладають договори цесії або факторингу, предметом яких є відступлення права грошової вимоги; їх діяльність в основному зосереджена на досудовому стягненні заборгованості і лише у крайніх випадках доходить до судового розгляду, адже в переважній більшості такі договори складені з порушенням законодавства.

Також аналізуючи рішення судів ми дійшли висновку, що основними порушеннями з боку так званих «колекторів» є недотримання норм матеріального права пов'язаних із укладанням договорів відступлення права вимоги (договорів цесії та факторингу), а саме, укладення нікчемних правочинів з метою стягнення додаткових коштів з боржників, та порушення строків пред'явлення до виконання зобов'язання, а, відтак – пропущення строків позовної давності звернення до суду. Тому посилання на порушення даних вимог законодавства при розгляді спорів з колекторами є основними напрямками захисту прав боржників у суді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Двірська О. В. Правове регулювання діяльності колекторських компаній в Україні. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2014. № 1. С. 52-60.
2. Яковлева Н. Р. Правила спілкування позичальника з колектором. *Фінансовий ринок України*. 2009. №5 (67). С. 31-37.
3. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*, від 16 січня 2003 р. № 40-44, ст. 356 URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 18.04.2020).
4. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*, від 05 квітня 2001 р. № № 25-26, ст.131, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 18.04.2020).
5. Про виконавче провадження : Закон України від 06 червня 2016 р. № 30, ст. 542, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19> (дата звернення: 18.04.2020).

6. Про захист персональних даних : Закон України від 01 червня 2010 р. № 34, ст. 481, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17> (дата звернення: 18.04.2020).
7. Головні порушення колекторів. Все про кредити – про що не говорять банки: веб-сайт. URL: <http://pozuka.in.ua/kolektori/kolektori-izakon>. (дата звернення: 12.04.2020).
8. Ухвала Господарського суду міста Києва. *Єдиний державний реєстр судових рішень*, від 13 липня 2017 р. № 910/29337/15 (№ в ЄДРСРУ 67812065) URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67812065> (дата звернення: 22.04.2020).
9. Постанова Київського апеляційного господарського суду. *Єдиний державний реєстр судових рішень*, від 16 серпня 2017 р. № 910/29337/15 (№ в ЄДРСРУ 68335506) URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68335506> (дата звернення: 22.04.2020).
10. Постанова Вищого господарського суду України. *Єдиний державний реєстр судових рішень*, від 05 грудня 2017 р. № 910/29337/15 (№ в ЄДРСРУ 71000994) URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71000994> (дата звернення: 22.04.2020).
11. Ухвала Верховного Суду України. *Єдиний державний реєстр судових рішень*, від 05 лютого 2018 р. № 910/29337/15 (№ в ЄДРСРУ 72042437) URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72042437> (дата звернення: 22.04.2020).
12. Пажетнова І. О., Дяченко С. В. Судова практика розгляду спорів про невідповідність правочинів вимогам законодавства. *Форум права*. 2017. Випуск № 3. С. 40–46.
13. Про віднесення операцій з фінансовими активами до фінансових послуг та внесення змін до розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 03 квітня 2009 року № 231 : Положення, затверджене розпорядженням Нацкомфін-послуг від 06.02.2014, № 352, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0342-14> (дата звернення: 18.04.2020).
14. Сидорчук В. О., Дяченко С. В. Верховенство права: науковий погляд, нормативне закріплення, судова практика. *Юридичний бюлетень*. 2018 р. Випуск 6. С. 71-77.